מנורת המאור — התורה אומן למעשה בראשית

וגרסינן במדרש תנחומא רחבה מצותך וגו', ואומר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. היא היתה אומן לכל מעשה בראשית, שנא' (משלי ח, ל) ואהיה אצלו אמון, אל תקרי אמון אלא אומן. ובה נטה שמים וארץ, שנא' (ירמיהו לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ובה חתם אוקיאנוס שלא יצא וישטוף את העולם, שנא' (ירמיהו ה, כב) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו, ואין חוק אלא תורה, שנאמר (ויקרא כו, מו) אלה החוקים והמשפטים והתורות. ובה כבש את התהום שלא יצא וישטוף העולם, שנאמר (משלי ח, כז) בחוקו חוג על פני תהום. ובה ברא חמה ולבנה, שנא' (ירמיהו לא, לד) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו. הא למדת שהעולם לא נתייסד אלא על התורה, ונתנה הב"ה לישראל שיתעסקו בה יומם ולילה, שנא' (יהושע א, ח) והגית בו, וכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה. ובשביל ישראל שעוסקין בתורה העולם עומד, שנא' (שמואל א ב, ח) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. ומי הם מצוקי ארץ, אלו ישראל, שהם מצוקים בגלות בארצות הגויים, ואפי' הכי עוסקים בתורה.

ועוד גרסי' בבראשית רבה ואהיה אצלו אמון, אמרה תורה, אני הייתי כלי אומנותו של הב"ה. כיצד, בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם בונה פלטרין, אינו בונה אותו מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותו מדעת עצמו, אלא דפתריות ופנקסיות, יש לו לידע היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשין, כך הב"ה היה מביט בתורה וברא את העולם, אמ' בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה, שנא' (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו. וגרסי' במדרש בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל תורה, ללמדך שאלמלא קבלו ישראל את התורה לא נתקיימו שמים וארץ. ועוד גרסי' בפרק קמא דמסכת ע"ז תניא א"ר שמעון, מפני מה נאמר במעשה בראשית יום אחד ויום שני [ויום שלישי] ויום רביעי ויום חמישי ויום הששי [עם] ה"א יתירה. רמז לחמשה חומשי תורה. מלמד שהתנה הב"ה עם מעשה בראשית ואמ', אם ישראל מקבלין את התורה מוטב, ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובהו. וכן בני קרח אומרים נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה. א"ר חזקיה, מאי דכתי' (תהלים עו, ט) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה. ר' אחא בשם ר' הונא אומר, נמוגים ארץ וכל יושביה, כדא' נמוגו כל יושבי כנען. פי' שבורים ורעועים. אנכי תכנתי עמודיה סלה, כשקבלו ישראל את התורה, אנכי תקנתי עמודיה סלה, ונתבסס העולם. פי' שהיה העולם נוטה ליפול ולהחרב, עד שקבלו ישראל את התורה, ונעשה לעולם כמין כן לישב עליו, כדי שלא יפול. כדמתרגימינן את הכיור ואת כנו, ית כיורא וית בסיסיה.

וגרסי' במדרש יהי אור ר' אלעזר היה הולך מקפוטקיא ללוד, והיה הולך עמו ר' יוסא ור' חזקיה. פתח ר' אלעזר ואמ', ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה. תנינא כל אדם שעוסק בתורה, ושפתיו רוחשין בה, כך הב"ה פורש עליו סוכת שלומו, הה"ד ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך. ולא עוד אלא כאלו מקיים העולם, והב"ה משתעשע בו כאלו בו ביום נטע שמים ויסד ארץ, הה"ד לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה. מכאן למדנו שישראל קרויין ציון. ועוד גרסינן במדרש יהי אור ר' שמעון אומר, כתי' (במדבר ז, פו) עשרה עשרה הכף בשקל הקדש, עשרה עשרה למה, אלא עשרה למעשה בראשית ועשרה למתן תורה. עשרה למעשה בראשית, דתנן בעשרה מאמרות נברא העולם, ועשרה למתן תורה, ללמדך שלא נברא העולם אלא בשביל התורה. וכל זמן שאין ישראל מתעסקין בתורה כביכול העולם חרב, שנא' (ירמיהו לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. לפיכך ברא הב"ה את העולם בעשרה מאמרות ונתן את התורה לישראל בעשרה דברות. אם ישראל מקיימין את התורה שניתנה בי' דברות, העולם קיים שנברא בעשרה מאמרות, ואם לאו, העולם חוזר לתוהו ובוהו. ועשרה מאמרות שבהם נברא העולם קשורים בעשרה דברות שבהן ניתנה תורה, ואין קיימין אלו אלא באלו. כיצד הם קשורים. במתן תורה כתי' (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך, ובמעשה בראשית כתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. המאמין שהב"ה מצוי ושהוציא את אבותינו מארץ מצרים, יאמין במציאותו גם ממעשה בראשית, דכתיב בו (בראשית א, ג) יהי אור, והב"ה נקרא אור, שנא' (תהלים כז, א) ה' אורי וישעי. במתן תורה כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים, ובמעשה בראשית כתי' (בראשית א, ו) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים. הבדלה זו בין הב"ה לע"ז. בהב"ה כתי' (ירמיהו ב, יג) אותי עזבו מקור מים חיים, ובע"ז כתי' (ירמיהו ב, יג) לחצוב להם בארות נשברים אשר לא יכילו המים, מים סרוחים. במתן תורה כתי' (שמות כ, ו) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ובמעשה בראשית כתי' (בראשית א, ט) יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד. ר"ל אל מקום המים ולא אל מקום אחר שאינו מקומם, כך לא תשא את שם ה' אלהיך אלא במקומו הראוי לו, שהיא שבועת אמת, ולא במקום אחר שאינו מקומו, שהיא שבועת שקר. והב"ה נקרא מים, שנא' (ירמיהו ב, יג) אותי עזבו מקור מים חיים. לפיכך אמר ויהי מבדיל בין מים למים, שלא ישבע בשמו של הב"ה שנקרא מים חיים. במתן תורה כתיב זכור את יום השבת לקדשו, ובמעשה בראשית כתיב תדשא הארץ דשא. פי' הב"ה בירך את השבת, כדא' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת. כך בזמן שהגשמים יורדין בעתן והדשאים צומחין וגדלן היא עת ברכה לעולם, כדא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך. במתן תורה כתיב כבד את אביך ואת אמך, ובמעשה בראשית כתי' (בראשית א, יד) ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים. אביך זה השמש ואמך זה הירח, דכתי' (בראשית לז, ט) והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי, וכתי' (בראשית לז, י) הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה. ואין שמש אלא הב"ה, [דכתי' כי שמש ומגן ה' אלהים], ואין ירח אלא כנסת ישראל, דכתי' (ישעיהו ס, כ) וירחך לא יאסף. במתן תורה כתיב לא תרצח, ובמעשה בראשית כתי' (בראשית א, כ) ישרצו המים שרץ נפש חיה. פי' לא תרצח את האדם, שכתוב בו ויהי האדם לנפש חיה, ולא יהיה האדם כדגים הללו שהגדולים בולעים לקטנים. ובמתן תורה כתיב לא תנאף, ובמעשה בראשית כתיב תוצא הארץ נפש חיה למינה, יוליד אדם מאשה שהיא בת זוגו ולא מאשה אחרת שאינה בת זוגו, ולפיכך כתיב למינה, שלא יוליד האדם אלא ממינו, ואיזה הוא מינו, זו אשתו, שהיא בת זוגו. ובמעשה בראשית כתיב ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב מזריע זרע, מה ת"ל הנה נתתי לכם, מה שנתתי לכם יהי שלכם ולא תגנובו מה שאינו שלכם. במתן תורה כתיב לא תענה ברעך עד שקר, ובמעשה בראשית כתיב ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, מי שהוא דמות דיוקנו של מלך לא תענה בו עד

שקר, ומי שמעיד שקר על רעהו כאלו העיד שקר למעלה. במתן תורה כתיב לא תחמוד אשת רעך, ובמעשה בראשית כתיב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, הנה בת זוגך לנגדך למה תחמוד אשת רעך. הה"ד עשרה עשרה הכף בשקל הקדש, בשקל הקדש נשקלו שניהם ונקשרו ביחד, ושניהם מתקיימים כאחד, ואין אחד מהם אלא בחבירו.

וגרסי' במדרש שיר השירים שוקיו עמודי שש, שש אלו דברי תורה, ולמה נמשלו לעמודים, לפי שהם עמודי עולם, שנא' (ירמיהו לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. וגרסי' בואלה הדברים רבה כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם וגו', אם קריתם את התורה, מצוה אתם עושים על עולמי, שאלמלא התורה כבר היה עולמי חוזר לתוהו בהו. מהו המצוה, רבנין אמרי דבר קשה. למה הדבר דומה, למלך שהיה לו אבן יקרה והפקידה אצל אוהבו. אמ' לו, בבקשה ממך, תן דעתך עליה ושמור אותה כראוי, שאם תאבדנה אין לך מהיכן לפורעה וגם אין לי אחרת כיוצא בה, ונמצאת חוטא עלי ועליך, אלא עשה מצוה על שנינו ושמור אותה כראוי. כך אמ' הב"ה לישראל, אם משמרים אתם את התורה מצוה אתם עושים עלי ועליכם. וכך אמ' משה להם לישראל, אם שמרתם את התורה, לא על עצמכם אתם עושים צדקה בלבד, אלא עלי ועל עצמכם, שנא' (דברים ו, כה) וצדקה תהיה לנו, לי ולכם, אימתי, כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת. הוי כי המצוה הזאת.

וגרסי' באבות דר' נתן משל למה הדבר דומה, למלך שאמר לעבדו, שמור את הצפור הזה לבני, אם משמר את אותו לנפשך את משמר, ואם את מאבד אותו לנפשך את מאבד. א"ר חנינא, אמ' להם הב"ה לישראל, אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמכם, שנא' (במדבר טו, לט) ועשיתם אותה. וגרס' במס' סנהדרין בפרק חלק אמ' ר' אלכסנדראי, כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנא' (ישעיהו כז, ה) או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר, כאלו בנה פלטרין של מעלה ופלטרין של מטה, שנא' (ישעיהו נא, טז) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו'. ועוד גרסי בבראשית רבה ר' חנינא בר פפא אומר, אם בא יצרך להשחיקך לדבר עבירה שמחהו בדברי תורה, שנאמר (ישעיהו כו, ג) יצר סמוך תצור שלום שלום כי בך בטוח, ואם עשית כן מעלה אני עליך כאלו בראת את השלום, ואם תאמר שאינו ברשותך, אינו אלא ברשותך, ת"ל כי בך בטוח, וכבר כתבתי לך בתורה ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו. ר' סימון אומר, אם בא יצרך להשחיקך שמחהו בדברי תורה, שנא' (ישעיהו כו, ג) יצר סמוך תצור שלום שלום, ואם עשית כן, מעלה אני עליך כאלו בראת שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא, תצור שלום אין כתוב כאן, אלא תצור שלום שלום. א"ר יוחנן, כאלו מגין על כל העולם כלו, שנא' (ישעיהו נא, טז) ובצל ידי כסיתיך. ר' יהושע בן לוי אומר, כאלו מקרב את הגאולה, שנא' (ישעיהו נא, טז) ולאמר לציון עמי אתה. ר' שמאי ור' תנחום ור' חנן ור' בריה דר' ברכיה בשם ר' אחא אומר, ונתתי שלום בארץ, אותה שעשתה שלום ביני ובין עולמי, שאלמלא היא הייתי מחריב את עולמי.

וגרסי' במדרש השכם ואשים דברי בפיך וגו'. אתה מוצא כשבקש הב"ה ליתן תורה לישראל החזיר על כל האומות ולא קבלוה. בקש להחזיר את העולם למדידת מים, שנאמר (חבקוק ג, ו) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים ויתפוצצו הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו. הרי שבשביל שקבלו ישראל את התורה נתיישב העולם.

ועוד גרסינן בפרק קמא דמס' ע"ז דרש ר' חנינא בר פפא, ואיתימא ר' שמלאי, לעתיד לבא מביא הב"ה לספר התורה ומניחו בחיקו, ואומר, כל מי שעסק בזה יבא ויטול שכרו. מתקבצין ובאין כל אומות העולם. נכנסת מלכות רומי תחלה. אומר להם הב"ה, במה עסקתם. אומרים לפניו, רבונו של עולם, הרבה שווקים תקננו, הרבה מרחצאות עשינו, כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם, שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן בהם עצמכם, כסף וזהב שלי הוא שנא', לי הכסף ולי הזהב אמר ה', יש בכם מגיד זאת, ואין זאת אלא תורה, שנא' (דברים ד, מד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. מיד יוצאין מלפניו בפחי נפש. נכנסה מלכות פרס אחריה. אומ' להם הב"ה, במה עסקתם. אומרים לפניו, רבונו של עולם, הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם, שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, גשרים ליטול בהם מכס, כרכים לעשות מהם אנגריא, מלחמות אני עשיתי, שנא' (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, כלום יש בכם מגיד זאת. יוצאין מלפניו בפחי נפש. וכן כל אומה ואומה. א"ר יוחנן, מלמד שהחזירה הב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבאו ישראל וקבלוה.

וגרסי' בפרקי ר' אליעזר ר' טרפון אומר, זרח הב"ה מהר שעיר ונגלה בבני עשו, שנא' (דברים לג, ב) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו'. אמר להם הב"ה, מקבלין אתם את התורה. אמרו לו, מה כתי' בה. אמ' להם, לא תרצח. אמרו, אין אנו יכולים לעזוב את הברכה שבירך יצחק את עשו אבינו ואמ' לו, ועל חרבך תחיה. הניח אותם והלך לו לבני ישמעאל, שנא' (דברים לג, ב) הופיע מהר פארן, ואין פארן אלא ישמעאל, שנא' (בראשית כא, כא) וישב במדבר פארן. אמ' להם, מקבלין אתם את התורה. אמרו, מה כתיב בה. אמ' להם, לא תגנוב. אמרו לו, אין אנו יכולין לעזוב את הדבר שעשו אבותינו, שגנבו את יוסף והורידוהו למצרים, שנא' (בראשית לז, כז) לכו ונמכרנו לישמעאלים, וכתי' (בראשית מ, טו) כי גנב גונבתי מארץ העברים. ומשם שלח מלאכים על כל אומות העולם ואמ' להם, מקבלין אתם את התורה. אמרו לו, מה כתו' בה. אמ' להם, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. אמרו לו, אין אנו יכולין להניח דת אבותינו שעבדו את האלילים, ואין אנו חפצים בה, תן אותה לעמך ישראל. וכן עשה הב"ה, שנא' (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. מיד חזר הב"ה ונגלה על ישראל, שנא' (במדבר י, לו) שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ועמו אלפי שנאן ורכב רבותים מלאכי קדש, וימינו אוחזת את התורה, שנא' (דברים לג, ב) מימינו אש דת למו. אמ' להם הב"ה, מקבלים אתם ומשמרים את התורה עליכם. אמרו כולם, עד שלא נשמע את התורה אנו מקבלין אותה ומשמרין אותה, שנא' (שמות יט, ח) ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.